

ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา*

The Bhikkhu Paṭimokkha as Tool to Preserve Buddhism

พระมหาสุทธิพงษ์ สุทธิวิไล

Phramaha Suthipong Suthivamso

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author. Email:Sutipong53@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ เพื่อวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลวิจัยพบว่า พระปาฏิโมกข์ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ (1) โอวาทปาฏิโมกข์ ได้แก่ ปาฏิโมกข์ที่เป็นโอวาท กล่าวคือ สิ่งที่เป็นหลักเป็นประธานในด้านคำกล่าวสอน หรือ หลักการโดยสรุปของพระพุทธศาสนา มีทั้งหลักคำสอนและหลักการปกครองคณะสงฆ์ ประกาศหลักอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักการ 3 วิธีการ 4 อุดมการณ์ 6 (2) อาณาปาฏิโมกข์ ได้แก่ ข้อบัญญัติเกี่ยวกับศีลของภิกษุ และภิกษุณี การปรับอาบัติ การลงโทษ วิธีออกจากอาบัติ และอาณัติของ การเข้าร่วมสังฆกรรมการสวดและฟังภิกขุปาฏิโมกข์

การสำรวจในภิกขุปาฏิโมกข์ช่วยธำรงพระพุทธศาสนา 3 ด้าน คือ (1) ความมั่นคงด้านศาสนบุคคล : ปกป้องไม่ให้ภิกษุล่วงละเมิดพระวินัยที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ, ไม่ให้อยู่ที่อันตรายหรือมีภัย, รักษาพยาบาลภิกษุอาพาธ, ห้ามปกป้องและคบหาภิกษุผู้ทุศีล, ปกป้องภิกษุมีสีลไม่ให้ถูกรบกวนหรือใส่ร้าย, ห้ามทำให้สงฆ์แตกสามัคคีกัน, ให้อุปสมบทแก่ชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป, ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาด้วยความระมัดระวัง, และห้ามอยู่ในที่ลับหู-ลับตาที่อาจทำให้คนเข้าใจผิด (2) ความมั่นคงด้านศาสนธรรม : ห้ามภิกษุคัดค้านการแสดงภิกขุปาฏิโมกข์, กำหนดวิธีแสดงธรรมแก่ภิกษุณีและสตรีอย่างเหมาะสม, ห้ามแสดงกิริยาไม่เคารพพระธรรมวินัย, และแสดงธรรมแก่บุคคลต่างๆ ด้วยโดยคำนึงถึงกาลเทศะและอากัปกิริยาของผู้ฟัง (3) ความมั่นคงด้านศาสนสถาน : กำหนดให้สร้างเสนาสนะให้เหมาะสมแก่การพักอาศัย ไม่ใหญ่โตหรูหราเกินไป ใช้วัสดุอุปกรณ์ ประดับตกแต่ง ทาสีที่เหมาะสมแก่สมณสาธูป, จัดเตียงตั้ง เสื่อ ที่นั่งและที่นอนให้เพียงพอ และจัดให้ภิกษุเข้าพักอย่างยุติธรรม ห้ามหวงที่พักหรือจัดให้ภิกษุเข้าพักด้วยความลำเอียง

คำสำคัญ: ภิกขุปาฏิโมกข์; เครื่องมือ; พระพุทธศาสนา

---

* Received May 22, 2018; Revised May 26, 2018; Accepted March 9, 2019

Abstract

This article is intended to analyze the Bhikkhu Paṭimokkha as tool to preserve Buddhism. It is a Qualitative Research.

From the research, it is found that the Bhikkhu Paṭimokkha is the first primary teachings, the presidency, the head of all Dhamma divided into two categories: (1) *Ovāda-Paṭimokkha* is the *Paṭimokkha* of instructions. The main thing is to preside over the teachings or concluding principles of Buddhism that includes both doctrines and principles of Sangha's governance. The Proclamation of principles that is an essence of Buddhism. There are three principles, four methods, and six ideologies. (2) *Ānāpaṭimokkha* is the provision related to monastic rules for *Bhikkhu* and *Bhikkhuni*, penalties, and the benefits of participation in reciting and listening to the *Bhikkhu-Paṭimokkha*. The *ĀnāPaṭimokkha* is also called *Buddha-Ānā*, a disciplinary measure that the Buddha enacted for monks. It is considered the Buddha's instructions laid down as guideline for monks' practices and used a tool to govern the Saṅgha community.

Being restraint in *Bhikkhupaṭimokkha* helps to maintain Buddhism into 3 dimensions including: (1) Stability on Buddhist Personnel: It helps to prevent monks from violating any Buddhist discipline that may make him fall from monk-hood, protect monks from staying in any harmful or dangerous place, healing sick monks, prevent monks from being friends with immoral monks, protect monks from being disturbed or slandered, prevent monks from disunity, ordain men with the age of 20 years and over, treat ascetics carefully, and prohibit monks from staying in any private place that can lead to misunderstanding; (2) Stability on Buddhist Teaching: It helps to prohibit monks from objecting *Bhikkhupaṭimokkha* teaching, define the method of Dhamma teaching to Buddhist nuns and women appropriately, prohibit monks from performing any disrespectful action to the Buddhist disciplines, and enable monks to teach Dhamma to all people by considering on occasions and manners of listeners; (3) Stability on Buddhist Places: It helps to define construction of *Senāsana* to meet with living, i.e., not too big and luxurious with appropriate decoration and painting colour, provide sufficient beds, stools, mats, and mattresses, provide accommodation to monks fairly without any bias.

Keywords: Bhikkhu Paṭimokkha; Tool to Preserve; Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการตรัสรู้สัจธรรมของพระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้ทรงเสด็จจาริกไปในสถานที่ต่างๆ เพื่อประกาศสัจธรรมที่ทรงค้นพบแก่ประชาชน ต่อมาประชาชนผู้ได้ฟังคำสอนจำนวนมากอยากออกบวชติดตามพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้มีเวลาศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดกลุ่มชนที่มีศรัทธาออกบวชเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ภิกษุสงฆ์ หรือ สังฆะ หมายถึง หมู่หรือ กลุ่มซึ่งมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า สังฆะ หมายถึงพระสงฆ์จำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ดังนั้น ภิกษุสงฆ์หรือคณะสงฆ์จึงเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งของพระพุทธเจ้า ในช่วงที่คณะสงฆ์เกิดขึ้นแรกๆนั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้พระสาวกของพระองค์ปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ประการ คือ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง 2) การทำความดีให้ถึงพร้อม และ 3) การชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์

การที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระสาวกด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์นี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่อุบัติขึ้นในโลกทรงปฏิบัติ จากการที่พระสงฆ์ที่ออกบวชในยุคแรกๆ ส่วนมากเป็นพระอริยเจ้าหรือหากเป็นปุถุชนก็มักจะเป็นคนที่ออกบวชด้วยศรัทธา จึงไม่ค่อยมีพระสาวกปฏิบัติผิดหรือกระทำความเสียหายรุนแรง ทำให้เห็นว่าการที่ทรงสอนพระสาวกด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์นั้นเพียงพอแก่การปกครองดูแลคณะสงฆ์ ต่อมาเมื่อลูกศิษย์มีศรัทธาออกบวชมากขึ้น เริ่มเกิดความไม่เรียบร้อยในคณะสงฆ์ พระสารีบุตรจึงกราบทูลให้พระพุทธองค์บัญญัติพระวินัย หรืออาณัติปาฏิโมกข์เพื่อให้เป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ แต่พระพุทธองค์ก็ยังไม่เห็นด้วย เพราะทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลากล่าวคือ ขณะนั้นอาสวัฏฐานิยธรรม (ความประพฤติเสียหาย) ยังไม่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์จึงจะยังไม่บัญญัติพระวินัยเพื่อป้องกันไว้ก่อน ท่านเปรียบเหมือนหมอรักษาคนไข้ตราบใดที่คนไข้ยังไม่เจ็บป่วยด้วยโรคหมอก็จะไม่ประกอบยาหรือให้กินยารักษาป้องกันไว้ก่อน สถานการณ์ในคณะสงฆ์เป็นไปอย่างเรียบร้อยเรื่อยมาจนกระทั่งถึงพรรษาที่ 20 ต่อมาเกิดมีภิกษุประพฤติเสียหาย คือ เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้นในคณะสงฆ์พระพุทธองค์จึงหยุดแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แล้วบัญญัติอาณัติปาฏิโมกข์ หรือภิกษุปาฏิโมกข์ (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2009) เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสำหรับคณะสงฆ์ โดยกำหนดให้คณะสงฆ์ยกอาณัติปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ ทุกกึ่งเดือนนับจากนั้นเป็นต้นมาภิกษุในพระพุทธศาสนาทุกรูปจะต้องรักษาและปฏิบัติตามสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ จึงกล่าวได้ว่าอาณัติปาฏิโมกข์ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการอยู่ร่วมกันในหมู่สงฆ์ ส่งผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่ง มีหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า พระวินัยหรือพระปาฏิโมกข์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติแก่พระสาวกมีผลดีต่อความเจริญรุ่งเรืองและความดำรงอยู่ยาวนานแห่งพระพุทธศาสนา ดังที่พระสารีบุตรคิดตระหนักถึงความมั่นคงของพระศาสนา จึงลุกขึ้นห่มผ้าจีวรเฉวียงบ่าพนมมือไปทางพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า “ถึงเวลาแล้วพระพุทธเจ้าข้าที่พระองค์จะทรงแสดงบัญญัติสิกขาบททรงแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกอันจะเป็นเหตุให้พระศาสนานี้ดำรงอยู่ได้นาน (Thai Tipitakas 1/17-19/10-12)

พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า “จงรอก่อนจงยับยั้งก่อนสารีบุตรตลาคตผู้เดียวจกรู้กาลในกรณีนี้ พระศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทยังไม่แสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกตลอดเวลาที่อาสวัฏฐานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ (คือกิเลส) บางอย่างยังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ต่อเมื่ออาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ พระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบทแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกเพื่อกำจัดอาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น” พระพุทธองค์ตรัสให้รอก่อนจนกว่าจะมีเหตุจำเป็นเกิดขึ้น เหตุจำเป็นที่ตรัสถึงนั้น คือ 1) มีภิกษุบวชนานจนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรม (เหตุให้เกิดความหม่นหมองขึ้นในศาสนา) ขึ้น 2) สงฆ์เป็นหมู่ใหญ่และแพร่หลายจนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้น 3) สงฆ์มีลาภสักการะมาก จนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้น 4) สงฆ์ส่วนมากเป็นพหูสูตจนเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมขึ้น (Thai Tipitakas 1/20-23/12-15)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมา พระพุทธองค์ก็ทรงหามาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหา ในระยะเริ่มแรกทรงนำ “วินัย” หรือ “ศีล” มาใช้เป็นกฎเกณฑ์สำหรับลงโทษแก่ผู้ละเมิดกฎหรือระเบียบของ “สังฆะ” หรือสังคมที่ตั้งขึ้น (Adivadhanasit, 2002) เพราะทรงเห็นว่าพระวินัยนั้นเป็นเสมือนกรอบหรือวิถีทางที่จะทำให้สังฆะเป็นชุมชนที่มีแต่ความผาสุก จุดมุ่งหมายสำคัญของการใช้วินัย คือ การป้องกันไม่ให้คนเหี้ยมโหด ได้แก่ ข้อห้ามเกี่ยวกับการฆ่า หรือการเบียดเบียนคนอื่น เพื่อป้องกันความลงโลกเลี้ยวซีก เพื่อป้องกันความดุร้าย ประพฤติเลวทรามเป็นต้น ในการบัญญัติพระวินัย (Thai Tipitakas 1/39/27-29) พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นประโยชน์ ดังนี้ เพื่อรับว่าดีของสงฆ์ เพื่อความสำราญของสงฆ์ เพื่อกำจัดบุคคลผู้สอนยาก (ดื้อด้าน) เพื่อความเป็นอยู่อย่างผาสุกของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อระงับอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะที่จะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเจริญยิ่งๆของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม และ เพื่อสนับสนุนพระวินัย (Keown, 2003 Barner, 1996; Amritananda Bhikkhu, 1992; Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2015)

จากประโยชน์ทั้ง 10 ประการดังกล่าว จะพบว่า พระปาฏิโมกข์หรือพระวินัยมุ่งประโยชน์อยู่ 3 ระดับ คือ 1) มุ่งประโยชน์แก่สังคม (สังฆะ) หมายถึง การกำจัดปัญหาหรือแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากข้อพิพาทของสมาชิกในสังคมให้หมดไป 2) มุ่งประโยชน์แก่บุคคล หมายถึง ตัวพระวินัยทำให้บุคคลสามารถที่กำจัดกิเลส พัฒนาตนเองเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัดได้ 3) มุ่งประโยชน์แก่พระสัทธรรมอันเป็นธรรมชาติของโลกและชีวิตที่อยู่ภายในโลกนี้ (Davids, 1971; Nandasena, 1993) กล่าวคือ พระวินัยก่อให้เกิดการพิจารณาเห็นธรรมหรือปฏิบัติตามธรรมได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติตามพระวินัยย่อมจะเอื้อเพื่อและเคารพต่อธรรมได้ง่ายกว่าคนที่ไร้วินัย (Tripitaka with Translation 1/39/236-237)

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์เรื่องภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือชำระพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาให้ทราบความเป็นมาและความสำคัญของพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษารูปแบบการรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาและเพื่อวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเป็นเครื่องมือชำระพระพุทธศาสนาทั้งนี้เพื่อแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการแก้ปัญหาในทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้และทรงวางเป็นแนวทางในการระงับปัญหาต่างๆ ได้ผลดีอยู่แล้ว แม้ว่าในสมัยปัจจุบันเราจะพบว่ามาตรการหรือกระบวนการเหล่านี้ คณะสงฆ์ได้นำมาใช้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถวางท่าทีที่เหมาะสมกับการนำกระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าวมาใช้ ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะนำหลักการและเหตุผลรวมถึงกระบวนการในการแก้ปัญหาที่เคยใช้กันในสมัยพุทธกาลมาศึกษาให้เข้าใจมากขึ้น ทั้งนี้ก็นำผลการวิจัยที่ได้ไปประยุกต์ใช้สำหรับแก้ปัญหาในสังคมปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการค้นคว้าเอกสาร (Qualitative Research) ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวรรณคดีบาลี รวมทั้งข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

1. การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับสำคัญของพระปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี-ภาษาไทยไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รวมทั้งคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์

ข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์ แนวทางการรักษาพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาจากเอกสารจึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้วมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้โดยเน้นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใน 6 ประเด็น คือ 1) ความหมายของพระปาฏิโมกข์ 2) ความเป็นมาของพระปาฏิโมกข์ 3) ประเภทของพระปาฏิโมกข์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 4) พระปาฏิโมกข์กับพระพุทธเจ้าในอดีต 5) ความสำคัญของพระปาฏิโมกข์ 6) หลักธรรมเกี่ยวกับพระปาฏิโมกข์

2) ศึกษาการรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยศึกษาให้ทราบใน 6 ประเด็น คือ 1) สิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์ 2) สังฆกรรมที่เกี่ยวกับภิกขุปาฏิโมกข์ 3) โทษจากการละเมิดสิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์และวิธีออกจากอาบัติ

3) วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์ใน 5 ประเด็น คือ (1) แนวคิดเรื่องความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (2) การรักษาภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา (3) ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงศาสนบุคคล (4) ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงศาสนธรรม (5) ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงศาสนสถาน และ (6) เป้าหมายของภิกขุปาฏิโมกข์ต่อการธำรงพระพุทธศาสนา

3. ขั้นตอนการสรุปผลการวิจัย

จากนั้นจะสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประการ คือ (1) ความเป็นมาและความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา (2) การสืบต่อภิกขุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา และ (3) วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา

หลังจากสรุปผลการวิจัยแล้ว จะได้แสดงข้อเสนอแนะประกอบการวิจัย 2 อย่าง คือ

- (1) เสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในสังคม
- (2) เสนอแนะเพื่อให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภิกขุปาฏิโมกข์ในประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาข้อมูลในงานวิจัยเล่มนี้

ผลการวิจัย

ความเป็นมาและความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ภิกขุปาฏิโมกข์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาณาปาฏิโมกข์ หมายถึง ประมวลสิกขาบทที่เป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเป็นพุทธอาณัติ ได้แก่ อาทิพรหมจริยสิกขา หรือคัมภีร์ที่รวมวินัยของสงฆ์ 227 ข้อ มีพระพุทธานุญาติให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน ที่เรียกว่า พระสงฆ์ลงอุโบสถกรรม สิกขาบทในพระวินยปิฎก เรียกว่า วินัย พระวินัยเป็นคำสอนที่เป็นเบื้องต้น เป็นประธานเป็นประมุขของธรรมทั้งหลาย

เป็นข้อปฏิบัติระดับศีลที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะถือว่าเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา พิจารณาจากเหตุการณ์การบัญญัติพระวินัยสรุปได้ว่า ภิกษุปาฏิโมกข์นี้น่าจะเกิดขึ้นที่หลังโอวาทปาฏิโมกข์ ทั้งนี้เพราะว่า ในตอนปฐมโพธิกาล (20 พรรษาแรก) พระพุทธองค์ยังไม่บัญญัติสิกขาบท แต่ทรงสอนและปกครองคณะสงฆ์ด้วยหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงแสดงในท่ามกลางสงฆ์จนต่อมามีภิกษุประพฤติเสียหยา (เกิดอาสวัญฐานิยธรรม) พระองค์จึงบัญญัติสิกขาบทซึ่งต่อมารวบรวมเป็นภิกษุปาฏิโมกข์ มี 227 สิกขาบท และมีพุทธาณุญาตให้ยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือน (ในวันขึ้น/แรม 15 หรือ 14 ค่ำ)

เหตุปัจจัยที่จะทำให้พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายดำรงอยู่นานหรือไม่นาน มี 3 อย่าง คือ (1) พระพุทธเจ้าแสดงนวัคคัฏฐศาสนโดยพิสดาร (2) ทรงบัญญัติสิกขาบท แสดงภิกษุปาฏิโมกข์ และ (3) กำหนดจิตของสาวกแล้วสั่งสอน ภิกษุปาฏิโมกข์เป็นปัจจัยที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่นาน พระพุทธเจ้า 3 พระองค์คือ พระวิปัสสิพุทธเจ้า พระสิขิพุทธเจ้า และพระเวสสพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงและปกครองคณะสงฆ์ด้วยโอวาทปาติโมกข์และไม่แสดงนวัคคัฏฐศาสนโดยพิสดาร ไม่บัญญัติพระวินัย เป็นเหตุให้ศาสนาของพระองค์ไม่ดำรงอยู่นาน ส่วนพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ คือ พระกกุสันธะพุทธเจ้า พระโกนาคมนะพุทธเจ้า และพระกัสสปะพุทธเจ้า ทรงแสดงนวัคคัฏฐศาสนโดยพิสดารและบัญญัติพระวินัย เป็นเหตุให้ศาสนาของพระองค์ดำรงอยู่นาน

ภิกษุปาฏิโมกข์มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ในฐานะ (1) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อประโยชน์แห่งพระพุทธศาสนา 10 ประการ (2) เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นระเบียบของคณะสงฆ์ (3) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ผู้อยู่ในอริยวินัย สำหรับฝึกหัดพัฒนาตนสู่ความเป็นพระอริยเจ้า (4) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความประพฤติดีงามของคณะสงฆ์ เพื่อให้ภิกษุมีชีวิตที่เรียบง่าย (5) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อฝึกหัด (วินัย) คู่กับธรรม (7) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อสร้างความองอาจในท่ามกลางสงฆ์ ทำให้ภิกษุได้อานิสงค์ คือ ไม่มีวิปถิหาร มีความสบายใจ ไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องศิลาจารวัตร และ (8) เพื่อประโยชน์แก่ความหลุดพ้นตามลำดับ คือ วินัยเพื่อประโยชน์แก่ความสำรวม (สังวร) ความไม่เดือด ร้อน (อวิปถิหาร) ความปราโมทย์ (ปาโมชชะ) ความอิ่มใจ (ปีติ) ความสงบใจ (ปัสสัทธิ) ความสบายใจ (สุข) ความตั้งมั่นแห่งจิต (สมาธิ) ความรู้เห็นตามเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) ความเบื่อหน่าย (นิพพิทา) ความสารถกิเลส (คลายกำหนด) (วิราคะ) ความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความเห็นว่าหลุดพ้น (วิมุตติญาณทัสสนะ) และความดับสนิทหาเชื้อมิได้ (อนุปาทาปรินิพพาน) การกล่าวมีอนุปาทานิพพานนั้นเป็นประโยชน์เป็นต้น

การสืบต่อภิกษุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการสืบต่อภิกษุปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า การอนุญาตให้ภิกษุยกภิกษุปาฏิโมกข์ขึ้นสวดในท่ามกลางสงฆ์มีพัฒนาการมาตามลำดับ กว่าจะเป็นที่ยุติเหมือนอย่างที่เป็นอยู่ปัจจุบันได้ผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มากมายจนได้ข้อยุติให้ภิกษุยกภิกษุปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์ทุกกึ่งเดือน (วัน 14 หรือ 15 ค่ำ) โดยกำหนดให้ภิกษุทุกรูปทั้งที่เป็นพระอรหันต์และปุณชนเข้าร่วมทำสังฆกรรมด้วยกัน ภิกษุที่ไม่สามารถเข้าร่วมสังฆกรรมได้ก็ต้องแสดงความบริสุทธิ์ให้สงฆ์รับทราบ

ทำให้เห็นว่า ภิกขุปาฏิโมกข์มีความสำคัญและจำเป็นต่อการปกครองดูแลคณะสงฆ์มาก นอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่สงฆ์แล้ว ยังเป็นโอกาสให้ภิกษุทุกรูปได้ทบทวนสิกขาบทที่เป็นพุทธบัญญัติอีกด้วย เมื่อพบว่าได้ต้องอาบัติก็ดำเนินการออกจากอาบัติตามวิธีที่กำหนดไว้ ทำให้หมู่ภิกษุมีความบริสุทธิ์จากการต้องอาบัติ อุโบสถกรรมที่อนุญาตให้ภิกษุทำมีหลายแบบตามความจำเป็น แล้วแต่เหตุการณ์และองค์ประกอบ จำแนกเป็น 5 แบบ คือ (1) สังฆอุโบสถ ภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปให้ทำสังฆอุโบสถแสดงพระปาติโมกข์ได้ (2) ปาริสุทธอุโบสถ ภิกษุ 3 หรือ 2 รูป ให้ทำปาริสุทธอุโบสถ คือ แสดงความบริสุทธิ์แก่กันและกัน สำหรับวิธีทำปาริสุทธอุโบสถนั้น ถ้ามีภิกษุ 3 รูป ให้ตั้งญัตติก่อนแล้วจึงแสดงความบริสุทธิ์ต่อกัน แต่ถ้ามีเพียง 2 รูป ให้แสดงความบริสุทธิ์ต่อกันได้เลย (3) สามัคคีอุโบสถ ทำในกรณีที่เกิดการทะเลาะแตกแยกกันขึ้น ประองตอกันได้เมื่อใด ก็ให้ทำอุโบสถร่วมกันในวันนั้นเลย โดยมีการสวดปาติโมกข์ เช่นกับสังฆอุโบสถ และ (4) อธิษฐานอุโบสถ ภิกษุรูปเดียวให้ทำอธิษฐานอุโบสถ

สิกขาบทในภิกขุปาฏิโมกข์มี 227 สิกขาบท จำแนกออกเป็น 7 หมวด คือ (1) ปาราชิก 4 สิกขาบท (2) สังฆาทิเสส 13 สิกขาบท (3) อนียต 2 สิกขาบท (4) นิสสัคคียปาจิตตีย์ 30 สิกขาบท (5) ปาจิตตีย์ 92 สิกขาบท (6) ปาฏิเทศนียะ 4 สิกขาบท และ (7) อาบัติเสขยวัตร 75 สิกขาบท สิกขาบทในพระปาฏิโมกข์เหล่านี้ยกเว้นเสขียะจัดเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา ส่วนเสขยวัตรเป็นอภิสมจาริกาสิกขา คือ ขนบธรรมเนียมที่ภิกษุควรประพฤติ ถ้าทำผิดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าต้องอาบัติตามสมควรแก่ความผิด ทรงกำหนดโทษและแสดงวิธีออกจากอาบัติที่เกิดจากการละเมิดพระปาติโมกข์ไว้ 5 แนวทาง คือ (1) ต้องอาบัติปาราชิก ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่สามารถกลับมาบวชเป็นภิกษุได้อีก (2) ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่ปริวาสกรรมครบตามจำนวนวันที่ปกปิด (3) ต้องอาบัตินียตต้องมีการวินิจฉัยโดยอาศัยความร่วมมือของอุบาสิก้าผู้นำเชื่อถือและภิกษุผู้รู้พระวินัย โดยอาจวินิจัยเป็นผู้ต้องอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ตามสมควรแก่ความผิด (4) ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ ต้องสละสิ่งของแล้วแสดงต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (4) ต้องอาบัติปาจิตตีย์และอาบัติเหล่าอื่นที่เหลือ ต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์ คณะ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึงจะพ้นได้ การรักษาพระปาติโมกข์มี 3 อย่าง คือ (1) การรักษาด้วยการท่องจำ (2) การรักษาด้วยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และ (3) สำนวนระวางในพระปาฏิโมกข์ (ปาฏิโมกข์สังวร) ซึ่งเป็นวิธีการดำรงสืบทอดภิกขุปาฏิโมกข์ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในอริยวินัยที่มีประสิทธิภาพที่สุด

วิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเป็นเครื่องดำรงพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ภิกขุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือดำรงพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายโดยปรารภการมรณภาพของนิครนถนาฏบุตรว่า ศาสนาจะมั่นคงดำรงอยู่ในโลกได้นานจะต้องมีองค์ประกอบที่ดี 3 ประการ คือ ศาสดาดี หลักธรรมดี และสาวกดี พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้นานเพราะมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) ศาสดา ได้แก่ พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สัจธรรมแล้วประกาศพระพุทธศาสนา (2) หลักธรรม ได้แก่ คำสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งเป็นธรรมและวินัย

อันเป็นหลักการในการเผยแผ่และปกครองคณะสงฆ์ และ (3) สาวก ได้แก่ ผู้ฟังคำธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วประกาศตนเป็นตนเป็นผู้นับถือ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี สิกขมาณา ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธ เจ้าจนบรรลุธรรมผล แล้วประกาศสัจธรรมนั้นแก่ผู้อื่น ซึ่งสามารถนำหลักพระปาติโมกข์มาเป็นแนวทางด้านความมั่นคง 3 ด้าน คือ (1) ความมั่นคงด้านศาสน-บุคคล มีสิกขาบทสำหรับคัดกรองคนที่จะบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้วก็มีอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลให้การศึกษา ผู้ปฏิบัติที่ดีก็จะได้รับการยกย่อง ผู้ปฏิบัติเสียหายก็ต้องถูกลงโทษ ภิกษุปาฏิโมกข์สามารถประยุกต์เป็นแนวทางในการธำรงพระพุทธศาสนาตามศาสนบุคคลได้ดังต่อไปนี้ (1) อุปัชฌาย์อาจารย์และเพื่อนสหัมมิกต้องชวนช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุล่วงละเมิดอาบัติปาราชิก 4 สิกขาบท ซึ่งเป็นสิกขาบทที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ (2) ไม่ให้ภิกษุพักอาศัยอยู่ที่อันตรายหรือมีภัย (3) เมื่อเกิดอาพาธต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาล ภิกษุอาพาธจนกว่าจะหายเป็นปกติ (4) ห้ามช่วยปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นและห้ามคบหาภิกษุผู้ทุศีล (5) คณะสงฆ์ต้องปกป้องภิกษุมีศีลไม่ให้ถูกทำร้ายร่างกาย แสดงกิริยาว่าจะทำร้าย ใส่ร้ายป้ายสีว่าต้องอาบัติชั่วหยาบหรืออาบัติเล็กน้อย รวมทั้งก่อความรำคาญต่างๆ (6) ห้ามทำให้สงฆ์แตกสามัคคีกันและห้ามประทุษร้ายตระกูล ทำลายศรัทธาของประชาชนด้วยความประพฤติที่อาจทำลายศรัทธา (7) การคัดเลือกสมาชิกใหม่ในสังคมสงฆ์ผ่านพิธีให้อุปสมบทแก่ชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป มีการตรวจสอบคุณสมบัติด้วยกรรมวาจาอย่างรัดกุมรอบคอบ หลังจากนั้นก็ปกครองดูแลภิกษุใหม่ด้วยการให้การศึกษาอบรมจนมีสติปัญญารักษาตน (8) ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาด้วยความระมัดระวัง และ (9) ห้ามอยู่ในที่ลับหู-ลับตาที่อาจทำให้คนเข้าใจผิด โดยอาจถูกระแวงสงสัย ถูกกล่าวหาหรืออาจพลาดพลั้งให้ต้องอาบัติได้ถึง 3 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาติเสสหรือปาจิตติย ซึ่งจัดเป็นอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธ-ศาสนา

(2) ความมั่นคงด้านศาสนธรรม มีสิกขาบทกำหนดให้เรียนธรรมโดยเคารพ แสดงธรรมโดยเคารพ เพื่อความถูกต้องตามพระประสงค์ของพระพุทธเจ้า ภิกษุปาฏิโมกข์สามารถประยุกต์เป็นแนวทางในการธำรงพระพุทธศาสนาตามศาสนบุคคลได้ดังต่อไปนี้ (1) อุปัชฌาย์อาจารย์และเพื่อนสหัมมิกต้องชวนช่วยป้องกันไม่ให้ภิกษุล่วงละเมิดอาบัติปาราชิก 4 สิกขาบท ซึ่งเป็นสิกขาบทที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ (2) ไม่ให้ภิกษุพักอาศัยอยู่ที่อันตรายหรือมีภัย (3) เมื่อเกิดอาพาธต้องจัดให้มีการรักษาพยาบาลภิกษุอาพาธจนกว่าจะหายเป็นปกติ (4) ห้ามช่วยปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นและห้ามคบหาภิกษุผู้ทุศีล (5) คณะสงฆ์ต้องปกป้องภิกษุมีศีลไม่ให้ถูกทำร้ายร่างกาย แสดงกิริยาว่าจะทำร้าย ใส่ร้ายป้ายสีว่าต้องอาบัติชั่วหยาบหรืออาบัติเล็กน้อย รวมทั้งก่อความรำคาญต่างๆ (6) ห้ามทำให้สงฆ์แตกสามัคคีกันและห้ามประทุษร้ายตระกูล ทำลายศรัทธาของประชาชนด้วยความประพฤติที่อาจทำลายศรัทธา (7) การคัดเลือกสมาชิกใหม่ในสังคมสงฆ์ผ่านพิธีให้อุปสมบทแก่ชายที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป มีการตรวจสอบคุณสมบัติด้วยกรรมวาจาอย่างรัดกุมรอบคอบ หลังจากนั้นก็ปกครองดูแลภิกษุใหม่ด้วยการให้การศึกษาอบรมจนมีสติปัญญารักษาตน (8) ปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาด้วยความระมัดระวัง และ (9) ห้ามอยู่ในที่ลับหู-ลับตาที่อาจทำให้คนเข้าใจผิด โดยอาจถูกระแวงสงสัย ถูกกล่าวหาหรืออาจพลาดพลั้งให้ต้องอาบัติได้ถึง 3 อย่าง คือ ปาราชิก

สังฆาติเสสหรือปาจิตติย ซึ่งจัดเป็นอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา (3) ความมั่นคงด้านศาสนสถาน มีสิกขาบทอนุญาตให้คณะสงฆ์รับเสนาสนะ 5 อย่าง คือ วิหาร เรือนมุง แถวเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้า หากต้องการสร้างกุฏิวิหารขนาดต้องได้รับอนุญาตจากสงฆ์ กำหนดให้ผู้อาศัยบำเพ็ญวัตรในที่อยู่เรียกว่า เสนาสนวัตร ในการสร้างกุฏิหรือวิหารเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยนั้น พระพุทธองค์มีพระประสงค์ให้สร้างขนาดไม่ใหญ่นัก เนื่องจากจะเป็นภาระในการหาวัสดุอุปกรณ์จากอุบาสกอุบาสิกา ที่สำคัญก่อนจะดำเนินการก่อสร้างต้องได้รับสมมติสถานที่ก่อสร้างจากคณะสงฆ์ก่อน ในการก่อสร้างก็ให้สร้างในที่ปลอดภัย ไม่ควรสร้างในป่าที่มีอันตราย เช่น มีโจรผู้ร้ายคอยเบียดเบียน เมื่อใช้สอยเสนาสนะ เช่น เตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ เสื่อ เป็นต้น เมื่อใช้สอยเสร็จแล้วต้องเก็บรักษาไว้อย่างดี ไม่ปล่อยให้ตากแดดตากฝน หรือปล่อยให้ปลวกกัดกิน หากใช้แล้วไม่เก็บรักษาหรือไม่มอบหมายให้คนอื่นเก็บรักษาปรับอาบัติปาจิตติย ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้ภิกษุใช้สอยเสนาสนะต่างๆ อย่างรู้คุณค่า ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้สอยสิ่งของ

การรักษาพระปาฏิโมกข์ของภิกษุในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาการรักษาพระปาฏิโมกข์ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า อาณาปาฏิโมกข์ เรียกอีกอย่างว่า พระพุทธอาณัติ จัดเป็นพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าวางไว้เป็นแนวปฏิบัติของภิกษุ และใช้เป็นเครื่องมือปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วย 8 สิกขาบท คือ (1) ปาราชิก (2) สังฆาติเสส (3) อนียต (4) นิสสัคคียปาจิตติย (5) ปาจิตติย (6) ปาฏิเทศนียะ (7) เสขยวัตร และ (8) อธิกรณสมณะ มีพุทธบัญญัติให้สงฆ์ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ทรงกำหนดโทษและแสดงวิธีออกจากอาบัติที่เกิดจากการละเมิดพระปาฏิโมกข์ไว้ 4 แนวทาง คือ (1) ต้องอาบัติปาราชิก ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่สามารถกลับมาบวชเป็นภิกษุได้อีก (2) ต้องอาบัติสังฆาติเสส ต้องอยู่ปริวาสกรรมครบตามจำนวนวันที่ปกปิด (3) ต้องอาบัตินิสสัคคีย-ปาจิตติย ต้องสละสิ่งของแล้วแสดงต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (4) ต้องอาบัติปาจิตติยและอาบัติเหล่าอื่นที่เหลือ ต้องแสดงต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง การรักษาภิกษุปาฏิโมกข์มี 4 อย่าง คือ (1) การรักษาด้วยการท่องจำ (2) การรักษาด้วยการยกขึ้นสวดทุกกึ่งเดือน (3) การรักษาด้วยการศึกษาเล่าเรียน และ (4) การรักษาด้วยการนำมาปฏิบัติตาม

วิเคราะห์ภิกษุปาฏิโมกข์ในฐานะเป็นเครื่องธำรงพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ภิกษุปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้นาน ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) ศาสดา (2) หลักธรรม และ (3) สาวก สามารถนำหลักพระปาฏิโมกข์มาเป็นแนวทางด้านความมั่นคง 3 ด้าน คือ (1) ด้านศาสนบุคคล (2) ศาสนธรรม และ (3) ด้านศาสนสถาน

พระพุทธศาสนาจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้นาน ต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) ศาสดา ได้แก่ พระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สัจธรรมแล้วประกาศพระพุทธศาสนา (2) หลักธรรม ได้แก่ คำสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งเป็น ธรรมและวินัย และ (3) สาวก ได้แก่ ผู้ฟังคำธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วประกาศตนเป็นตนเป็นผู้นับถือ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ลิกขมานา สามารถนำหลักพระปาฏิโมกข์มาเป็นแนวทางด้านความมั่นคง 3 ด้าน คือ (1) ด้านศาสนบุคคล มีสิกขาบทสำหรับคัดกรองคนที่จะบวชเป็นภิกษุ เมื่อบวชแล้วก็มีอุปฌาย์อาจารย์ดูแลให้การศึกษา ผู้ปฏิบัติดีก็ได้รับการยกย่อง ผู้ปฏิบัติเลวร้ายก็ต้องถูกลงโทษ (2) ศาสนธรรม มีสิกขาบทกำหนดให้เรียนธรรมโดยเคารพ แสดงธรรมโดยเคารพ และ (3) ด้านศาสนสถาน มีสิกขาบทอนุญาตให้คณะสงฆ์รับเสนาสนะ 5 อย่าง คือ วิหาร เรือนมุงแถวเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้า หากต้องการสร้างกุฏิวิหารขนาดต้องได้รับอนุญาตจากสงฆ์ กำหนดให้ผู้อาศัยบำเพ็ญวัตรในที่อยู่เรียกว่า เสนาสนวัตร

สรุป

การศึกษาพระปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงแสดงเหมือนกันและพระพุทธเจ้าโคดมของเราทั้งหลายก็ทรงสั่งสอนและเตือนภิกษุทั้งหลายอยู่บ่อยๆ เวลาที่พระภิกษุมารประชุมรวมกลุ่มกันพระองค์ทรงแสดงคำสอนอันนี้มีหลักการคือเป็นหลักการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีความอดทนสามารถทนกับสภาวะต่างๆ ได้ไม่ใช่ไปเปลี่ยนแปลงสิ่งอื่นฝึกฝนตนเองให้เข้าใจความจริงแล้วอยู่กับความจริงได้และทรงบอกวิธีในการฝึกฝนพัฒนา เพื่อให้เกิดศีลเกิดสมาธิเกิดปัญญาไปตามลำดับหลักที่ท่านเรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งในเมืองไทยเราก็นิยมสวดนิยมนท่องกันอยู่แล้วและต้องฝึกฝนปฏิบัติโอวาทปาฏิโมกข์เป็นคำสอนที่เป็นหลักการเป็นพื้นฐานคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นคำสอนที่เน้นไปในเรื่องการฝึกฝนพัฒนาตนเองเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงภายในคือการฝึกฝนตัวเองให้เกิดศีลเกิดสมาธิเกิดปัญญาไม่เน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงภายนอก

ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยเรื่อง พระปาฏิโมกข์ในฐานะเครื่องมือธำรงพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยพบว่าข้อมูลสำคัญหลายเรื่องที่เป็นประโยชน์จึงขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การศึกษาในหลักพระปาฏิโมกข์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์นั้น นอกจากจะใช้สำหรับพระสงฆ์สวดในทุกกึ่งเดือนแล้ว หลักการของพระปาฏิโมกข์นั้น ยังเป็นหลักเพื่อฝึกฝนให้ผู้เข้ามาบวชได้ศึกษาและปฏิบัติเพื่อความเข้าใจในหลักสำคัญของพระปาฏิโมกข์ โดยเฉพาะเรื่องของศีล ซึ่งเป็นศีลเฉพาะของภิกษุที่ใช้เป็น

พื้นฐานในการเข้าสู่ภาคปฏิบัติ และกำจัดกิเลสเพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีลมีการแยกไว้เพื่อการนำไปปฏิบัติทั้งที่เป็นของฆราวาสและของภิกษุโดยมีรายละเอียดประเด็นสูงขึ้นไปสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามจริตนิสัยผู้ที่ไม่มุ่งหวังเพื่อการบรรลุผลในพุทธศาสนาก็สามารถปฏิบัติตามศีลในพระปาฏิโมกข์ได้และเมื่อปฏิบัติดีแล้วก็สามารถกำจัดกิเลสอย่างหยาบที่เกิดขึ้นทางกายและทางวาจาได้ย่อมเป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตมีความสุขได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะที่จะนำไปศึกษาต่อไปนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาในหัวข้อต่อไปนี้

- 1) การศึกษาการสวดภิกขุปาฏิโมกข์ในประเทศกลุ่มลุ่มแม่น้ำโขง
- 2) การศึกษาเปรียบเทียบบทลงโทษในพระปาฏิโมกข์กับกฎหมายทางการเมือง
- 3) รูปแบบการทรงจำภิกขุปาฏิโมกข์ของสำนักสอนปาฏิโมกข์ในสังคมไทย
- 4) เทคนิคการท่องจำภิกขุปาฏิโมกข์
- 5) แนวคิดการสวดพระปาฏิโมกข์แปล..ความเป็นไปได้

References

- Adivadhanasit, C. (2002). *Buddhist Sociological Practice*. Bangkok: MCU Press.
- Amritananda Bhikkhu. (1992). *Kings of Buddha's time*. Bangkok: MBU Press.
- Barner, N. (1996). *Buddhist Women and the Nuns'Oder in Asia in Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*. King Albany: University of New York Press.
- Dauids, T.W. Rhys. (1971). *Buddhist India*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Keown, D. (2003). *A Dictionary of Buddhism*. New York: Oxford University Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2000). *Tripitaka with Translation, Commentary Series 91 Books*. (4th ed). Bangkok: MBU Press.
- Nandasena, R. (1993). *Buddhist Sociology*. Delhi: D.K. Fine Art Press.
- Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma*. (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.
- Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2015). *Dictionary of Buddhism (Word)*. (24th ed). Bangkok: Phlithamma.